

DANIEL HAITAS*

Kelet és Nyugat között: Örményország és Szerbia az európai és eurázsiai integrációban¹

*regionális integráció – Eurázsiai Gazdasági Unió – keleti partnerség –
Örményország – Szerbia*

Kelet-Európában megfigyelhető, hogy egyes államok két jelentős regionális integrációs szervezettel is kapcsolatok kiépítésére törekednek: az Európai Unióval és az Eurázsiai Gazdasági Unióval. A két szervezet bizonyos értelemben egymás versenytársa, ugyanis mindkettő igyekszik saját szervezetét vonzóvá tenni az érintett államok számára. Vannak azonban olyan kelet-európai államok, amelyek elköteleződnek amellett, hogy az egyik szervezettel mélyebb együttműködést alakítsanak ki, ugyanakkor megpróbálják a másikkal is fenntartani, sőt akár szorosabbra fűzni kapcsolataikat. Jelen tanulmány célja, hogy ezeket a folyamatokat Örményország és Szerbia példáján mutassa be.²

Örményország teljes jogú tagként csatlakozott az Eurázsiai Gazdasági Unióhoz, ugyanakkor az Európai Unióval is kapcsolatokat épített ki: 2017-ben átfogó és megerősített partnerségi megállapodást (*Comprehensive and Enhanced Partnership Agreement*) kötöttek. Szerbia ezzel szemben az Európai Unió tagjelölt állama, amely már megkezdte a csatlakozási tárgyalásokat is. Emellett azonban fenntartja szoros kapcsolatait az Eurázsiai Gazdasági Unióval olyannyira, hogy egy szabadkereskedelmi megállapodásról folynak köztük a tárgyalások. Mindkét államra igaz tehát, hogy eredetileg egyértelműen elköteleződtek valamelyik regionális integrációs szervezet irányába, ugyanakkor a másik szervezettel is a kapcsolatok mélyítésére törekednek. Jelen tanulmány e kapcsolatok alakulását tekinti át, bemutatva az Eurázsiai Gazdasági Unió (a továbbiakban: EGU) létrejöttét és intézményi sajátosságait is.

* Daniel Haitas tudományos segédmunkatárs, MTA–DE Közszolgáltatási Kutatócsoport; lektor, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar; doktorjelölt, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Európa-jogi és Nemzetközi Jogi Tanszék, danielhaitas@gmail.com.

¹ A tanulmány az Igazságügyi Minisztérium a jogászképzés színvonalának emelését célzó programjai keretében valósult meg. A fordítás a szerző engedélyével készült.

² Szintén érdekes példát szolgáltat Moldova, amely társulási megállapodást kötött az Európai Unióval, de megfigyelő státuszban részt vesz az Eurázsiai Gazdasági Unió tevékenységében is (ilyen státuszt elsőként Moldova kapott). MORGAN, Sam: Moldova granted observer status in Eurasian Union. *Euractiv*, 19 April 2017, <https://www.euractiv.com/section/europe-s-east/news/moldova-granted-observer-status-in-eurasian-union/> (2018. 08. 02.). Ukrajna helyzete pedig érdemelhet figyelmet, mert jól példázza, milyen lehetőségei és korlátai lehetnek az integrációs szervezetek közötti egyensúlyozásnak. Erről részletesen lásd HAITAS, Daniel: Eurasian Integration and Ukraine. *Jog-Állam-Politika*, 2018/2, 179–192.

1. Az Eurázsiai Gazdasági Unió létrejötte és intézményi berendezkedése

A Szovjetunió összeomlásával egy gazdasági, politikai és intézményi szempontból egységes integrációs térség 15 önálló államra szakadt. Az Eurázsiai Gazdasági Unió létrejöttét megelőzően számos kísérlet történt a posztszovjet államok újbóli integrációját megteremtő nemzetközi szervezet létrehozására. Ezek közül az első a Független Államok Közössége (FÁK) volt, amely ugyan – például a munkaerő-áramlás vagy a vízummentes utazás területén – bizonyos kapcsolódást fenntartott a volt szovjet államok között, de valódi politikai és gazdasági unió megteremtésére nem volt képes.³ Majd 1995-ben Oroszország, Fehéroroszország és Kazahsztán megkötötték a vámunióról szóló egyezményt, azzal a céllal, hogy megszüntessék a közös kereskedelem előtti akadályokat és előmozdítsák a gazdasági integrációt.⁴ Ezt követően, 2000-ben Fehéroroszország, Kazahsztán, Kirgizisztán, Oroszország, Tádzsikisztán és Üzbegisztán részvételével alakult meg az Eurázsiai Gazdasági Közösség (EGK), amelynek célja a részes államok alkotta közös gazdasági térség és vámunió létrehozása volt.⁵ 2010-ben Fehéroroszország, Kazahsztán és Oroszország megalakította az Eurázsiai Vámuniót, amely egy jövőbeli „Eurázsiai Unió” létrehozásának első lépéseként indult.⁶ 2012-ben pedig létrejött a Közös Gazdasági Térség vagy más néven az Eurázsiai Gazdasági Térség (EGT).⁷ A Vámunió, az EGK és az EGT egyesült végül 2014-ben az EGU-ban.⁸

Tagadhatatlan, hogy a posztszovjet térség újbóli integrációját célzó kísérletek legnagyobb ösztönzője Oroszország.⁹ Putyin elnök 2011-ben megjelent írásában ekképp vázolta az eurázsiai integrációra vonatkozó elképzelését: *„Európának 40 évbe telt eljutni az Európai Szén- és Acélközösségtől az Európai Unióig. A Vámunió és a Közös Gazdasági Térség sokkal gyorsabb iramban halad előre, mert támaszkodhat az EU és más regionális szervezetek tapasztalataira. Látjuk ezek erősségeit és gyengeségeit. És ez jelenti a mi nyilvánvaló előnyünket, mert ezáltal elkerülhetjük a hibákat és a szükségtelen bürokratikus szerveződések... Végeredményben a Schengeni Egyezmény eredményeit vesszük alapul, amelyből az európaiak mellett*

³ SAKWA, Richard: Eurasian Integration: A Project for the 21st Century. In: Lane, David–Samokhvalov, Vsevolod (eds.): *The Eurasian Project and Europe: Regional Discontinuities and Geopolitics*. Palgrave Macmillan, Hampshire, 54.

⁴ Eurasian Economic Integration: Facts and Figures. *Eurasian Economic Commission*, 2015. http://www.eurasiancommission.org/en/Documents/broshura26_ENGL_2014.pdf, 6 (2018. 08. 30.).

⁵ VOUSINAS, Georgios L.: Eurasian Economic Community: Towards Integration. Economic Challenges and Geostrategic Aspects. *Modern Economy*, 2014/5, 951. Az „Eurázsia” kifejezést többféle értelemben használják. Tisztán földrajzi értelemben az Atlanti-óceán és a Csendes-óceán közötti földterületet jelöli. Geopolitikai értelemben általában a volt Szovjetunió államait értik alatta a három balti állam kivételével. Lásd Liik, Kadri (ed.): *Russia’s “Pivot” to Eurasia*. *European Council on Foreign Relations*, London, 2014.

⁶ http://www.iss.europa.eu/uploads/media/Brief_11_Eurasian_Union.pdf. (2018. 08. 30.)

⁷ DRAGNEVA, Rilka–WOLCZUK, Kataryna: *The Eurasian Economic Union: Deals, Rules and the Exercise of Power*. Chatham House, London, 2017. <https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/publications/research/2017-05-02-eurasian-economic-union-dragneva-wolczuk.pdf>, 4. (2018. 08. 30.).

⁸ VIGÓCZKI Máté: Eurázsiai Gazdasági Unió: Szovjetunió 2.0 vagy Európai Unió 2.0? *KKI-elemzések*, E-2016/20, 3–4.

⁹ KEMBAYEV, Zhenis: The Court of the Eurasian Economic Union: An Adequate Body for Facilitating Eurasian Integration? *Review of Central and Eastern European Law*, 2016/3–4, 343.

mindenki más is profitál, aki dolgozni, tanulni vagy nyaralni jön az EU-ba”.¹⁰ Putyin azt is kijelentette, hogy az Eurázsiai Unió létrehozása egy nagyobb, az Európai Unióval közös integrációs szerveződés megvalósítását is előkészíthetné: „Nézzük meg a kontinens két legnagyobb szervezetét: az Európai Uniót és a még alakuló Eurázsiai Uniót. A szabad kereskedelem és az egységes szabályozás elvein alapuló együttműködés megvalósításával e két szervezet képes távolabbra is kiterjeszteni ezeket az elveket: a harmadik országokkal és regionális szervezetekkel együttműködve az Atlanti-óceántól egészen a Csendes-óceánig. Így létrejön egy gazdaságilag harmonizált terület, amelyen belül megmaradnak a különböző végrehajtási megoldások és egyedi eljárások.” Az orosz elnök elképzelése szerint az Eurázsiai Unióhoz való csatlakozás a részes államok számára megkönnyíti majd az európai integrációhoz való közeledést: „A Vámunió, majd később az Eurázsiai Unió hamarosan párbeszédet kezd az EU-val. Ennek eredménye a közvetlen gazdasági előnyök mellett az lesz, hogy az Eurázsiai Unióban részes államok hamarabb és jobb pozícióból indulva integrálódhatnak Európába.”¹¹

2014. május 29-én Oroszország, Fehéroroszország és Kazahsztán képviselői Kazahsztánban aláírták az Eurázsiai Gazdasági Unióról szóló Szerződést (a továbbiakban: Szerződés), amelyhez 2014 végén csatlakozott Örményország és Kirgizisztán. A Szerződés 2015. január 1-jén lépett hatályba.¹² Aláírásakor Putyin elnök kijelentette: „A mai nappal a gazdasági fejlődés erős, vonzó központját hozzuk létre, egy hatalmas regionális piacot, amely több mint 170 millió embert egyesít.”¹³

Az Eurázsiai Gazdasági Unióról szóló Szerződés¹⁴ preambuluma rögzíti a szervezet alapvető elveit, így az államok szuverén egyenlőségének elvét, az alkotmányos jogok és emberi szabadságjogok feltétlen tiszteletben tartását, a részes államok történelmének, kultúrájának és hagyományainak tiszteletben tartása mellett a népek közötti szolidaritás és együttműködés erősítésére való törekvést. A Szerződés

¹⁰ Putin, Vladimir: A new integration project for Eurasia: The future in the making. 4 October 2011. http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/d-ru/dv/dru_2013_0320_06_/dru_2013_0320_06_en.pdf (2018. 08. 30.).

¹¹ Fel kell azonban hívni a figyelmet arra, hogy 2011 óta jelentős változások következtek be az Európai Unió és Oroszország viszonyában. A Krím-félszigeten 2014-ben megvalósított orosz fellépést az Európai Unió jogellenes annektálásnak minősítette, és erre tekintettel szankciókat vezetett be Oroszországgal szemben, valamint korlátozó intézkedéseket fogadott el a kelet-ukrajnai konfliktus miatt. Ezekre válaszul Oroszország is számos korlátozást vezetett be az Európai Unióval szemben, többek között egyes mezőgazdasági termékek, nyersanyagok és élelmiszerek EU-tagállamokból érkező importjára vonatkozóan. <http://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/ukraine-crisis/>; Decree of the President of the Russian Federation on the application of certain special economic measures to ensure the security of the Russian Federation, 6 August 2014, https://ec.europa.eu/food/sites/food/files/safety/docs/ia_eu-russia_ru-eu-importban_20140806_unoff-trans-en.pdf (2018. 06. 20.). Részletesebben lásd HAITAS, Daniel: The Sanctions Placed on the Russian Federation by the European Union. In: P. Szabó Béla–Zaccaria Márton Leó–Árva Zsuzsanna (szerk.): *Profectus in litteris X*. Lícium-Art, Debrecen, 2018, 61–65.

¹² DRAGNEVA–WOLCZUK: i. m., 4.

¹³ MACFARQUHAR, Neil: Russia and 2 Neighbors Form Economic Union That has a Ukraine-Size Hole. *The New York Times*, 29 May 2014. https://www.nytimes.com/2014/05/30/world/europe/putin-signs-economic-alliance-with-presidents-of-kazakhstan-and-belarus.html?_r=1.

¹⁴ A Szerződés angol nyelvű fordítása az ENSZ honlapján: http://www.un.org/en/ga/sixth/70/docs/treaty_on_eu.pdf (2018. 08. 30.).

szerint az eurázsiai gazdasági együttműködés mélyítése a részes államok érdekét szolgálja, amely kiegyensúlyozott fejlődést és gazdasági növekedést eredményez. Elismeri a Kereskedelmi Világszervezet szabályait és elveit, az ENSZ Alapokmányában foglalt célokat és elveket, valamint a nemzetközi jog más egyetemesen elismert elveit és szabályait. A Szerződés 1. cikke értelmében létrejön az Eurázsiai Gazdasági Unió, „*amely határai között biztosítja az áruk, szolgáltatások, tőke és munkaerő szabad áramlását*”, és amely „*egy regionális gazdasági integrációt megvalósító nemzetközi szervezet, és nemzetközi jogi jogalanyisággal rendelkezik*”.

Az EGU intézményi szervezete az Európai Unió intézményrendszeréhez rendkívül sok szempontból hasonlít, hiszen az alapvető intézményei a következők: a Legfelsőbb Eurázsiai Gazdasági Tanács, az Eurázsiai Kormányközi Tanács, az Eurázsiai Gazdasági Bizottság és az Eurázsiai Gazdasági Unió Bírósága.¹⁵ Az EGU legfőbb szerve a Legfelsőbb Tanács,¹⁶ amely a tagállamok államfőiből áll, és legalább évente egyszer ülésezik. Ez a szerv határozza meg az Unió fő tevékenységeit, az integráció irányát, céljait, stratégiáit, és dönt az Unió célkitűzéseinek végrehajtásáról. Döntéseit konszenzus alapján hozza, amely eljárás nem sérti a nemzeti szuverenitás esetleges sérelme miatt aggódo tagállamok érzékenységét.¹⁷ A Kormányközi Tanácsban¹⁸ a tagállamok kormányfői vesznek részt. A testület szükség szerint, de legalább évente kétszer ülésezik, és döntéseit szintén konszenzus alapján hozza. Feladata, hogy gondoskodjon a Szerződés és a Legfelsőbb Tanács döntéseinek végrehajtásáról. Az Unió állandó végrehajtó szerve a Moszkvában működő Gazdasági Bizottság,¹⁹ amely határozatokat, rendelkezéseket és ajánlásokat bocsáthat ki, és felelős az Unió működéséért és fejlődéséért, valamint az Unión belüli gazdasági integrációt előmozdító javaslatok kidolgozásáért. A Szerződés úgy rendelkezik, hogy ha az említett intézmények döntései között konfliktus merül fel, a Legfelsőbb Gazdasági Tanács döntéseinek elsőbbsége van a Kormányközi Tanács és a Gazdasági Bizottság döntéseivel szemben, a Kormányközi Tanács döntéseinek pedig a Gazdasági Bizottságéival szemben.²⁰ Az Unió Bírósága²¹ állandó jelleggel működik, és gondoskodik a Szerződés, az Unióhoz kapcsolódó többi nemzetközi szerződés, az Unió és harmadik államok közötti nemzetközi szerződések és az Unió szervei határozatainak egységes alkalmazásáról a tagállamokban. A Bíróságnak minden tagállamból két-két tagja van, akiket a tagállamok javaslatára a Legfelsőbb Tanács választ 9 évre. A Bíróság, amelynek székhelye Minszkben van, 2015. január 1-jén kezdte meg működését. A Szerződés értelmében az Unió szerveinek munkanyelve az orosz, és minden kötelező határozatot oroszul kell elfogadni.²²

¹⁵ Szerződés 8. cikk.

¹⁶ Szerződés 10–13. cikk.

¹⁷ VICARI, Madalina Sisu: The Eurasian Economic Union: Approaching the Economic Integration in the Post-Soviet Space by EU-emulated Elements. *Revue Interventions Économiques*, 2016/55. <http://journals.openedition.org/interventionseconomiques/2823> (2018. 08. 30.).

¹⁸ Szerződés 14–17. cikk.

¹⁹ Szerződés 18. cikk, I. melléklet.

²⁰ Szerződés 6. cikk (4) bek.

²¹ Szerződés 19. cikk, II. melléklet.

²² Szerződés 110. cikk.

Az EGU alapítói sok tekintetben merítették az Európai Unió példájából. Bár jelen tanulmányunk nem célja a két szervezet közötti hasonlóságokat feltáró mélyreható elemzés, azt a fenti áttekintés alapján is meg lehet állapítani, hogy a két szervezet céljai és intézményi berendezkedése számos tekintetben hordoz hasonlóságokat. Mindkettő a négy gazdasági alapszabadság biztosítását célozza, az intézményi struktúra pedig hasonló annyiban, hogy Tanács, Bizottság és Bíróság is működik. Lényeges azonban, hogy az EGU-nak nincs az Európai Parlamenthez hasonló, a polgárok által választott testülete, és döntéshozatalát elsődlegesen nem a minősített többség, hanem az egyhangúságra épülő döntéshozatal jellemzi. Hiányzik az EGU berendezkedéséből az egyik legfontosabb európai uniós eredmény: a monetáris unió létrehozása, és a szakpolitikák területén sem jött létre az Unióhoz hasonló mélységű integráció.

A két szervezet összehasonlítása során feltétlenül szem előtt kell tartani, hogy az EGU tagállamai lényegesen eltérő történelmi és társadalmi háttérrel rendelkeznek, mint az Európai Unió tagállamai. Az egyik fontos különbség, hogy az eurázsiai integráció olyan területen valósul meg, amely nem túl rég még egyetlen centralizált állam (a Szovjetunió) területe volt. Ennek következtében a részes államok függetlenné válásukat követően megtartották egymás közti szoros kapcsolatukat többek között a gazdaság és infrastruktúra tekintetében, megmaradtak hasonló intézményeik, közös kulturális örökségük és az orosz nyelv használata.²³ Mindezek fontos különbséget jelentenek a II. világháború utáni európai integráció történetéhez képest, hiszen az abban részt vevő államok különböző, független nemzetállami hagyományokkal rendelkeztek.

Az Európai Unió integrációs folyamatainak leírását célzó elméleti modellek közül az ún. kormányközi modell tűnik a leginkább alkalmazhatónak az EGU jelenlegi szervezetére (annak ellenére, hogy az EGU-nak van szupranacionális szerve: a Gazdasági Bizottság). Ez a modell a tagállami kormányok jelentőségét hangsúlyozza az integrációs folyamatban, és a szupranacionális szerveknek kisebb jelentőséget tulajdonít.²⁴ Az EGU esetében mindez például abban érhető tetten, hogy a szervezet tevékenységének, fejlődésének irányát a Legfelsőbb Tanács határozza meg, amely határozatait konszenzus alapján fogadja el, továbbá e határozatok csak annyiban kötelezők a tagállamokra, amennyiben összeegyeztethetők a vonatkozó nemzeti jogi előírásokkal, és így nincs is elsőbbségük a nemzeti joggal szemben. A Legfelsőbb Tanács határozatainak továbbá elsőbbségük van a Bizottság és a Kormányközi Tanács döntéseivel szemben is.²⁵ Megállapítható tehát, hogy az EGU esetében az integrációt elsősorban a legmagasabb kormányzati szintek valósítják meg, és nem a Bizottság.²⁶

²³ VINOKUROV, Evgeny: *Introduction to the Eurasian Economic Union*. Palgrave Macmillan, Cham, 2018, 147, 149.

²⁴ POLLACK, Mark A.: *Theorizing EU Policy-Making*. In: Wallace, Helen–Pollack, Mark A.–Young, Alasdair R. (eds.): *Policy-making in the European Union*. Oxford University Press, Oxford, 2015, 14, 16.

²⁵ VINOKUROV: i. m., 52.

²⁶ JAROSIEWICZ, Aleksandra–FISCHER, Ewa: *The Eurasian Economic Union – More Political, Less Economic*. *Centre for Eastern Studies (OSW)*, Warszawa, 20 January 2015. <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2015-01-20/eurasian-economic-union-more-political-less-economic> (2018. 08. 30.).

2. Örményország

A Dél-Kaukázusban fekvő, közel hárommillió lakosú Örményország történelme szorosan kötődik Oroszországhoz. A XIX. század első felében az Orosz Birodalom része lett, majd a Transzkaukázusi Demokratikus Szövetségi Köztársaság tagjaként 1922-ben a Szovjetunió részévé vált. A Szovjetunió felbomlása után 1991-ben függetlenné vált, de a FÁK tagja maradt.

A független Örményország a kezdetektől többirányú külpolitikát folytatott, amelynek egyik legfőbb külpolitikai célkitűzése az Európai Unióval fennálló kapcsolatok erősítése volt. Ennek eredményeként 1996-ban partnerségi és együttműködési megállapodást kötött az Európai Unióval, amely 1999-ben lépett hatályba.²⁷ A megállapodás főbb célkitűzései voltak a felek közötti politikai párbeszéd kereteinek kialakítása és a politikai kapcsolatok fejlesztése; az örmény demokrácia megszilárdulásának, az ország gazdasági fejlődésének és a piacgazdaság kialakulásának elősegítése; a felek közötti kereskedelem, befektetések és általában a harmonikus gazdasági kapcsolatok előmozdítása; illetve egy olyan gazdasági környezet kialakításának támogatása, amely a felek közötti gazdasági, jogalkotási, társadalmi, kulturális, pénzügyi, technológiai és tudományos együttműködést megalapozhatja.²⁸ Az Örményországgal folytatott uniós együttműködés kereteit jelenleg az európai szomszédságpolitika, azon belül pedig a keleti partnerség adja.²⁹

Örményország és az Unió viszonyában nagyon jelentős előrelépést jelentett a társulási megállapodás kidolgozására irányuló tárgyalások megindulása. A megállapodásnak, amelyhez hasonlólt Grúziával, Moldovával és Ukrajnával is kötött az Unió, a mélyreható és átfogó szabadkereskedelmi térség is része lett volna. 2013 júliusában lezárultak a tárgyalások, és a tervek szerint novemberben, a vilniusi uniós csúcsertekezleten sor került volna a megállapodás véglegesítésére.³⁰ Szeptemberben azonban Örményország megszakította a társulási megállapodással kapcsolatos tárgyalásokat, és 2014-ben inkább az Eurázsiai Gazdasági Unióhoz csatlakozott. Ez a döntés feltehetően azzal függ össze, hogy Örményország tagja a Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezetének. Ez a posztszovjet térség államait tömörítő, 2002-ben létrejött katonai-biztonsági szervezet, további tagjai Fehéroroszország, Kazahsztán, Kirgizisztán, Oroszország és Tádzsikisztán.³¹ Az akkori örmény elnök, Szerzs Szargszján kijelentette: *„Mindig is úgy gondoltam, hogy ha egy állam tagja egy adott katonai-biztonsági rendszernek, akkor értelmetlen, sőt lehetetlen*

²⁷ Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Armenia. <https://www.mfa.am/en/bilateral-relations/eu> (2019. 03. 12.).

²⁸ Partnership and Cooperation Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Armenia, of the other part, HL L 239, 1999. 09. 09., 3–36. 1. cikk.

²⁹ A keleti partnerség keretében hat kelet-európai és dél-kaukázusi országgal folyik politikai és gazdasági együttműködés. Ezek Örményország mellett Azerbajdzsán, Fehéroroszország, Grúzia, Moldova és Ukrajna. <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/eastern-partnership/> (2019. 03. 12.).

³⁰ GIRAGOSIAN, Richard: *Armenia's Strategic U-Turn*. European Council on Foreign Relations, 2 April 2014. https://www.files.ethz.ch/isn/179381/ECFR99_ARMENIA_MEMO_AW.pdf (2018. 03. 18.).

³¹ Collective Security Treaty Organization: Basic Facts. http://www.odkb.gov.ru/start/index_aengl.htm (2019. 04. 04.).

távolmaradni az ahhoz kapcsolódó gazdasági együttműködéstől.” Az elnök azonban azt is egyértelművé tette, hogy ettől függetlenül „nem szakítják meg a párbeszédet az európai integrációs szervezetekkel”.³²

Így az uniós Tanács 2015 októberében felhatalmazást adott a Bizottságnak, hogy tárgyalásokat kezdjen Örményországgal egy teljesen új, a korábbi partnerségi és együttműködési megállapodást felváltó egyezményről. A tárgyalások 2015 decemberében kezdődtek, és 2017. május 23-án következtetések kibocsátásával értek véget, majd még ugyanezen év novemberében aláírtak egy átfogó és megerősített partnerségi megállapodást.³³ A megállapodás célkitűzései az 1. cikk értelmében többek között a politikai és gazdasági együttműködés előmozdítása Örményország részvételének növelésével az uniós szakpolitikákban, programokban és ügynökségekben; hozzájárulás a demokrácia, valamint a politikai, gazdasági és intézményi stabilitás megerősítéséhez Örményországban; a béke és a stabilitás előmozdítása és megőrzése regionális és nemzetközi szinten; a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térséggel kapcsolatban folytatott együttműködés megerősítése a jogállamiság, valamint az emberi jogok és alapvető szabadságok tiszteletben tartásának megerősítése céljából; a mobilitás javítása; valamint Örményország jogszabályainak az uniós joghoz való közelítésével a nemzetközi gazdasági kapcsolatokban való részvételének segítése.

Az átfogó és megerősített partnerségi megállapodás egyfajta kompromisszumnak tekinthető egyrészt a korábbi, végül meghiúsult társulási megállapodás, másrészt Örményország EGU-tagságából eredő kötelezettségvállalásai között. Nevezhetnénk „könnyített” társulási megállapodásnak is, mert annak legtöbb rendelkezését tartalmazza, de a szabad kereskedelemre vonatkozóakat nem. Az EGU-tagállamok közül Örményország az első, amely ilyen megállapodást kötött az EU-val.³⁴ Olyan állammal, amely az uniós keleti partnerségben és az eurázsiai integrációs szervezetben is részt vesz, korábban még nem jött létre partnerségi megállapodás.

Az Örményország és az EU közötti együttműködés egyik fontos és szimbolikus eleme a vízummentesség kérdése. A vízumkönnyítésre és a saját állampolgárok visszafogadására irányuló tárgyalások 2011 decemberében kezdődtek,³⁵ majd 2013-ban születtek meg a megállapodások egyrészt a vízumkibocsátás megkönnyítéséről,³⁶ másrészt az EU területén jogellenesen tartózkodó örmény állampolgárok visszafogadásáról.³⁷ Mindkettő 2014 szeptemberében lépett hatályba. A 2017-es partnerségi megállapodás értelmében a felek „továbbra is törekednek arra, hogy

³² Danielyan, Emil: Sarkisian Opts for Russian-Led Unions. *Radio Azatutyun*, 3 September 2013. <https://www.azatutyun.am/a/25094659.html> (2019. 03. 12.).

³³ Átfogó és megerősített partnerségi megállapodás egyrészt az Európai Unió, az Európai Atomenergia-közösség és tagállamaik, másrészt az Örmény Köztársaság között, HL L 23, 2018. 01. 26., 4–466.

³⁴ Shirinyan, Anahit: What Armenia’s new agreement with the EU means. *EUobserver*, 24 November 2017. <https://euobserver.com/opinion/140017> (2019. 03. 12.).

³⁵ DELCOUR, Laure: *The EU and Russia in Their ‘Contested Neighbourhood’: Multiple External Influences, Policy Transfer and Domestic Change*. Routledge, London–New York, 2017, 130.

³⁶ Megállapodás az Európai Unió és az Örmény Köztársaság között a vízumok kiadásának megkönnyítéséről. HL L 289, 2013. 10. 31., 2–11.

³⁷ Megállapodás az Európai Unió és az Örmény Köztársaság között az engedély nélkül tartózkodó személyek visszafogadásáról. HL L 289, 2013. 10. 31., 13–29.

a vízumkönnyítési megállapodás révén előmozdítsák állampolgáraik mobilitását, és kellő időben fontolóra veszik a vízumliberalizációról szóló párbeszéd megindítását, feltéve, hogy adottak a jól irányított és biztonságos mobilitás feltételei.”³⁸ 2019 márciusában az Európai Bizottság elnöke, *Jean-Claude Juncker* bejelentette, hogy megvalósultak a szükséges technikai feltételek, és a Bizottság támogatja a vízumliberalizációra irányuló tárgyalások megkezdését.

3. Szerbia

A volt Jugoszlávia felbomlását követő háborús időszak után Szerbia az európai uniós integráció mellett köteleződött el, és 2012. március 1-jén tagjelölt állami státuszt kapott. Emellett azonban többirányú külpolitikát folytat, amelyet *Aleksandar Vučić* szerb elnök 2017-ben egyértelművé is tett: „*Úgy gondolom, Szerbia új képet alakít ki magáról a világ szemében, nemcsak a Nyugat, hanem a Kelet irányába is. Úgy látom, hogy kis területű és csupán 7 millió lakost számláló országunk erős pozíciót volt képes elsajátítani, amely a függetlenséget és szuverenitást védő politikáknak, valamint önálló külpolitikai döntéseinknek és tevékenységünknek köszönhető.*”³⁹

E külpolitika talán legegyszerűbb bizonyítéka, hogy Szerbia vállaltan állami célként fogalmazta meg az EGU-val a szabadkereskedelmi megállapodás megkötését. Ennek indoka egyrészt az, hogy ezzel tovább erősíthető és megszilárdítható a szerb jelenlét az orosz, fehérorosz és kazah piacokon, másrészt újabb szerb piacok nyílhatnak Kirgizisztán és Örményország területén.⁴⁰ *Ivica Dačić* szerb külügyminiszter így nyilatkozott: „*Vannak szabadkereskedelmi megállapodásaink egyes EGU-tagállamokkal, de közöttük vannak eltérések. Ezért azt tervezzük, hogy a megállapodásokban szereplő eltéréseket bizonyos mértékig kiküszöböljük, és egy egységes megállapodást dolgozunk ki Szerbia és az EGU között.*”⁴¹

Az Európai Unió Tanácsa 2008-ban partnerségi elveket határozott meg Szerbia számára,⁴² majd 2013 júliusában létrejött a stabilizációs és társulási megállapodás,⁴³ amely az EU és Szerbia közötti, a teljes jogú taggá válást célzó együttműködés jogi kereteit adja. A megállapodás „*nem zárja ki vámuniók, szabadkereskedelmi területek vagy határ menti kereskedelmi rendszerek fenntartását vagy létrehozását,*

³⁸ 15. cikk 2. bek.

³⁹ Serbia “building new image toward West and East”. *B92*, 9 June 2017, http://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2017&mm=06&dd=09&nav_id=101509 (2018. 08. 30.).

⁴⁰ Lisszovlik, Yaroslav: Serbia’s FTA with the Eurasian Union: A Window of Opportunity. *Valdai Discussion Club*, 2 March 2017. <http://valdaiclub.com/a/highlights/serbia-fta-with-the-eurasian-union/> (2018. 08. 30.).

⁴¹ Serbia plans to sign free trade zone agreement with Eurasian Economic Union. *TASS Russian News Agency*, 3 November 2016. <http://tass.com/economy/910479> (2018. 08. 30.).

⁴² A Tanács határozata (2008. február 18.) az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsának 1999. június 10-i 1244. határozatában foglaltak szerint a Koszovót is magában foglaló Szerbiával létrejött Európai Partnerségben szereplő elvekről, prioritásokról és feltételekről, valamint a 2006/56/EK határozat hatályon kívül helyezéséről (2008/213/EK). HL L 80, 2008. 03. 19., 46–70.

⁴³ A Tanács és a Bizottság határozata (2013. július 22.) az egyrészről az Európai Közösségek és tagállamai, másrészről a Szerb Köztársaság közötti stabilizációs és társulási megállapodás megkötéséről (2013/490/EU, Euratom). HL L 278, 2013. 10. 18., 14–471.

kivéve, ha azok változtatnak az e megállapodásban előírt kereskedelmi rendszeren”.⁴⁴ 2016 júniusában az EU kül- és biztonságpolitikai főképviselőjének szóvivője kijelentette: „Tudomásunkra jutott, hogy az EGU tárgyalásokat kezdett Szerbiával. Tisztában vagyunk vele, hogy jelen pillanatban Szerbiának szabadkereskedelmi megállapodása van Oroszországgal, Kazahsztánnal és Fehéroroszországgal, és a kereskedelmi előírások egységesítése révén azt reméli, könnyebb hozzáférést szerez az EGU-piacokhoz. Ez a döntés nem ellentétes a stabilizációs és társulási megállapodással, de az EU azt várja Szerbiától, hogy ne tegyen az EU előírásaival ellentétes lépéseket.”⁴⁵ Majd októberben Johannes Hahn, az európai szomszédságpolitikáért és a csatlakozási tárgyalásokért felelős uniós biztos kijelentette: „2014 tavaszán, a csatlakozási tárgyalások átvilágítási (screening) szakaszában Szerbia vállalta, hogy az EU-csatlakozás napján minden szabadkereskedelmi megállapodását felmondja. Addig Szerbia önálló kereskedelempolitikát folytathat.”⁴⁶ Ez az álláspont teljes egészében összhangban van az uniós joggal, hiszen a kereskedelempolitika az Unió kizárólagos hatáskörébe tartozik.⁴⁷ Tagjelöltként tehát Szerbia tárgyalhat az EGU-val egy szabadkereskedelmi megállapodásról, de a csatlakozás pillanatában az egyetlen jogszerű lehetősége az lesz, hogy felmondja azt.

Szerbia vezetése megállapította, hogy nincs ellentmondás az európai integráció melletti elköteleződés és a más irányba haladó külpolitikai törekvései között. Tomislav Nikolić korábbi szerb elnök kijelentette: „Az európai integráció továbbra is Szerbia legfőbb külpolitikai célkitűzései között szerepel, de teljes mértékben támogatunk más integrációs folyamatokat is, mint például az Eurázsiai Uniót.”⁴⁸ Még az is felvethető, hogy Szerbia jelenthetné a hidat az EU és az EGU között, így ablakká válna Oroszország számára a Nyugat felé, az EU pedig ezáltal megerősíthetné és bővíthetné kötelékeit Kelet felé.⁴⁹

2019 januárjában Belgrádban egyeztetések zajlottak a Szerbia és az EGU közötti szabadkereskedelmi megállapodásról, és a felek bejelentették, hogy év végéig létre kívánják hozni a megállapodást. Ennek értelmében Szerbia vámmentesen és mennyiségi korlátozás nélkül exportálhatna különféle gyümölcsparlatokat és sajtokat, míg például cigarettát és egyes sajtfélétet korlátozott mennyiségben. A kvótákra vonatkozó vitás kérdések rendezése jelentős mértékben hozzájárult a megállapodás

⁴⁴ Megállapodás 39. cikk (1) bek.

⁴⁵ EU: Serbia's agreement with EEU not in violation of SAA. *ANSAMED*, 6 June 2016, http://www.ansamed.info/ansamed/en/news/nations/serbia/2016/06/06/eu-serbias-agreement-with-eeu-not-in-violation-of-saa_e3318d9c-a1cf-4ecb-b09e-c018f3763148.html (2018. 08. 30.).

⁴⁶ Parliamentary questions: Answer given by Mr Hahn on behalf of the Commission. *European Parliament*, 12 October 2016. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getAllAnswers.do?reference=E-2016-005020&language=PT> (2018. 08. 30.).

⁴⁷ Bővebben CRAIG, Paul–DE BÜRCA, Gráinne: *EU Law: Text, Cases, and Materials*. Oxford University Press, Oxford, 2011, 311.

⁴⁸ „Serbia consistent in EU bid, backs Eurasian Union, too”. *B92*, 24 August 2016. http://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2016&mm=08&dd=24&nav_id=99005 (2018. 08. 30.).

⁴⁹ Lisszovolik: i. m.

létrejöttéhez.⁵⁰ Jelen tanulmány szempontjából különösen érdekes, hogy a megállapodás szabályozza a Szerbia és Örményország (illetve Kirgizisztán) közötti kereskedelmi kapcsolatokat is,⁵¹ Fehéroroszországgal, Kazahsztánnal és Oroszországgal ugyanis Szerbia már korábban kétoldalú szabadkereskedelmi megállapodást kötött. Nemrég jelentették be, hogy Szerbia és az EGU között egy szabadkereskedelmi térség létrehozására irányuló tárgyalások kezdődtek, amelyről a megállapodást várhatóan 2019 októberében írják alá.⁵²

4. Következtetések

Jelen tanulmány arra tett kísérletet, hogy bemutassa két európai állam eltérő pályáját, mégis némileg hasonló eredményekre vezető útját az Európai Unió és párhuzamosan az Eurázsiai Gazdasági Unió irányába. Örményország egyértelműen az eurázsiai integráció mellett tűnik inkább elkötelezettnek, hiszen az EGU teljes jogú tagja, s erre tekintettel nem is írta alá az EU-val kidolgozott társulási megállapodást. Ugyanakkor törekszik az EU-val fennálló kapcsolatok mélyítésére. Szerbia az EU tagjelölt állama, tehát erősen elkötelezett az uniós csatlakozás mellett. Ezzel párhuzamosan azonban – a tagjelölt államok közül egyedülként – szabadkereskedelmi megállapodást kötött az EGU-val, amelyet az uniós csatlakozást követően fel kell bontania. A csatlakozás időpontja azonban meglehetősen bizonytalan, hiszen jelenleg az EU-n belül nem túl erősek a további bővítést szorgalmazó hangok.

A Szerbiához hasonló helyzetű országok számára, amelyek valamikor majd teljes jogú uniós tagállammá válnak, s ezzel párhuzamosan szorgalmazzák az eurázsiai integrációban való részvételüket is, az egyetlen lehetséges megoldást az jelentheti, ha az EU és az EGU között létrejön valamilyen jogi kapcsolatrendszer. Európában több vezető támogatja az európai és eurázsiai integrált terület elképzelését. *Angela Merkel* német kancellár például 2016-ban azt mondta: „*Remélem, Oroszország tovább erősíti az európai gazdasági térséggel fennálló kapcsolatait, amely végül egy Lisszabontól Vlagyivosztokig terjedő közös gazdasági teret teremt majd.*”⁵³ *Jean-Claude Juncker*, az Európai Bizottság elnöke szintén úgy nyilatkozott, hogy ez az elképzelés „fontos és értékes célkitűzés”.⁵⁴ A kazah külügyminiszter-helyettes, *Roman*

⁵⁰ Simic, Julija: Serbia and Eurasian Union remove last obstacle to free trade deal. *Euractiv*, 14 March 2019. <https://www.euractiv.com/section/enlargement/news/serbia-and-eurasian-union-remove-last-obstacle-to-free-trade-deal/> (2019. 03. 16.).

⁵¹ Megállapodás született például arról, hogy milyen mennyiségben exportálhat Szerbia vinjak konyakot Örményországba. A szerb elnök egyébként nemrég megerősítette azt az elképzelést, hogy szerb nagykövetséget hozzanak létre Jerevánban.

⁵² Eurasian Economic Union may sign agreement on free trade zone with Serbia in October. *TASS*. <http://tass.com/economy/1053148> (2019. 05. 05.).

⁵³ From Lisbon to Vladivostok: Merkel Seeks Free Trade Zone Between Russia, EU. *Sputnik International*, 5 June 2016. <https://sputniknews.com/politics/201606051040810928-merkel-eu-russia-cooperation/> (2018. 08. 30.).

⁵⁴ Lithuanian MFA: Juncker's words on EU-Russia ties his personal opinion, not EU's. *The Baltic Course*, 20 November 2015. http://www.baltic-course.com/eng/baltic_states/?doc=113180 (2018. 08. 30.).

Vassilenko is úgy nyilatkozott, hogy „az EGU és az EU közötti kapcsolatépítés hosszú távú célja egy egységes gazdasági térség, azaz egy szabadkereskedelmi térség létrehozása az Atlanti-óceántól a Csendes-óceánig... Az EGU és az EU közötti szorosabb együttműködés lehetővé teszi az egész régió lehetőségeinek kiaknázását, beleértve Közép-Ázsiát is.”⁵⁵

Arról, hogy egy ilyen jellegű együttműködés milyen jogi megállapodás formájában valósulhatna meg, számos elképzelés létezik. A javaslatok között szerepel az átfogó gazdasági és kereskedelmi megállapodás és a mélyreható szabadkereskedelmi megállapodás lehetősége is. Ha az együttműködés valóban intézményesülne, valószínűbb, hogy kereskedelmi megállapodás útján történne, mivel a szabadkereskedelmi megállapodás általában megköveteli az EU előírásaival való jogharmonizációt.⁵⁶ A két szervezet közötti szorosabb együttműködés azonban jelen pillanatban meglehetősen valószínűtlen, tekintettel az EU és Oroszország közötti bonyolult viszonyokra.

(Fordította: Fazekas Flóra)

Abstract

The present study looks at certain aspects of the foreign relations of two specific countries, Armenia and Serbia. In relation to the former, a country which is a member of the Eurasian Economic Union, the article explores its relationship with the European Union, with a particular focus upon the 2017 EU-Armenia Comprehensive and Enhanced Partnership Agreement (CEPA). With regards to Serbia, which is a candidate for eventual full European Union membership, aspects of its connection to the Eurasian Economic Union are explored here, including the free trade agreement that the country is to sign with that organization in late 2019. Additionally, this article also provides a survey of the Eurasian Economic Union, including its background and basic structure.

⁵⁵ Gotev, Georgi: Kazakhstan advocates closer ties between EU and Eurasian Economic Union. *Euractiv*, 17 January 2019. <https://www.euractiv.com/section/central-asia/news/kazakhstan-advocates-closer-ties-between-eu-and-eurasian-economic-union/> (2019. 03. 22.). Megjegyzendő, hogy 2015 végén az EU a közép-ázsiai államok közül egyedülként Kazahsztánnal kötött megerősített partnerségi és együttműködési megállapodást. https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/4076/EU-Kazakhstan%20relations (2019. 03. 22.).

⁵⁶ Példaként az EU és Kanada közötti szabadkereskedelmi megállapodás említhető. Challenges and Opportunities of Economic Integration within a Wider European and Eurasian Space. IIASA Synthesis Report 2016. *International Institute for Applied Systems Analysis*, October 2016. <http://pure.iiasa.ac.at/id/eprint/13982/1/18-01-17%20Final%20Eurasian%20project%20report.pdf>, 15. (2018. 08. 30.).